

A TANÍTÁS ÉS TANULÁS VÁLTOZÁSAI – A RUGALMAS TANULÁSI KÖRNYEZET KIHÍVÁSAI

kivonat

A Felsőoktatás Jövője Kiválósági Központ (BGE) 2020-ban angol nyelvű Horizon Scanning sorozatot indított a felsőoktatás jövőjével kapcsolatos trendek áttekintésére. Ebben az összefoglalóban a rugalmas tanulási környezet kérdését érintő változásokat és az általunk azonosított lehetséges jövőbeli irányokat tekintjük át. A jelenségek mögötti hajtóerők részletes bemutatása és a kapcsolódó irodalmak az angol verzióban **itt**¹ érhetők el.

JÁRVÁNY ELŐTTI HELYZET: RENGETEG ONLINE TARTALOM, MÉGIS NEHÉZKES DIGITÁLIS ÁTÁLLÁS

Ha a felsőoktatás járvány előtti helyzetére a rugalmas tanulási környezet szemszögéből tekintünk, akkor egy érdekes ellentmondást láthatunk. Egyrészt, végtelennek tűnő szabadon hozzáférhető online oktatási anyag található az interneten, és sok felsőoktatási intézmény használ különböző online platformokat és digitális hallgatói menedzsment rendszereket (pl. Coospace, Moodle) a mindennapi működése során. Ugyanakkor a járványhelyzet által kikényszerített hirtelen és gyors átállás a digitális olyan oktatásra alapvető megrázkódtatást jelentett a felsőoktatásnak, mintha nem álltak volna rendelkezésre előzmények, korábbi tapasztalatok a szektorban.

Ha az online térben megtalálható számos oktatási tartalomra gondolunk, a különféle formák és eltérő mélység ellenére is az látszik, hogy a legtöbb ilyen tartalom az oktatásnak a 'tudásátadási' (*knowledge-transfer*) funkcióját látta el, minimális személyes fejlesztést vagy tanár-diák kapcsolatot kínálva. Az online oktatás és tanulás mint forma, valamint az igény, hogy a felsőoktatási intézmények mind az adminisztratív rendszerüket, mind a tanulási tartalmakat tekintve mozduljanak el egy rugalmasabb működési mód felé, már jelen volt.

Miközben a felsőoktatás ezekre az igényekre és kihívásokra kereste a választ világszerte, beütött a Covid-19 világjárvány, amely azt követelte a felsőoktatási intézményektől, hogy a szinte teljes mértékben offline oktatási rendszerüket pár hét alatt állítsák át teljes mértékben online oktatásra és tanulásra, azaz fordítsák át a hagyományos egyetemeket digitális intézményekké. Ez jelentős változásokat hozott az oktatás és tanulás mindennapi gyakorlatában, és egyben ezek infrastrukturális kereteit is megváltoztatta. Annak ellenére azonban, hogy milyen drámai és hirtelen volt ez a váltás, mégsem tekinthetjük diszruptív innovációnak, mert az aktuális (offline) intézményi struktúrán belül maradt, azt nem feszítette szét. Azaz a hirtelen változások ellenére is úgy tűnik, hogy a tanítás és tanulás 'rég' szervezeti logikája és keretrendszere érintetlen maradt a járvány első hulláma alatt. A gyors átállás során ebben az új és nagyon bizonytalan környezetben a felsőoktatási intézmények nem léptek ki a megszokott keretből (maradtak *'inside the box'*), amikor azt kérték az oktatóktól, hogy tartsanak előadásokat (még ha online és aszinkron módban is), és ugyanakkor legyenek elérhetőek élő kapcsolatban megadott időszavokban a hallgatói kérdések megválaszolására. Ez is azt mutatja, hogy (ekkor még) a tudásszerzés elsődleges formája továbbra is az előadás maradt, kiegészítve kisebb-nagyobb feladatokkal, kvizekkel és tesztekkel stb. Hasonlóképpen, az értékeléshez való hozzáállás és annak lebonyolítási formái is változatlanok maradtak (mint a vizsga, hallgatói prezentáció, beadandó esszék stb.), csak digitális környezetbe kerültek át. Összességében tehát azt láthatjuk, hogy ebben az időszakban a felsőoktatási gyakorlatnak inkább csak a közvetítő 'médiума', nem pedig a tartalma és gyakorlati eljárásai változtak meg. Mindezek alapján feltételezhető, hogy ezek az eljárások és megközelítések nem csak intézményileg erősen beágyazottak, hanem érzelmi kötődéssel is bírnak a jelenlegi akadémiai környezetben.

Véleményünk szerint a digitalizációval való küzdelem és az átállás nehézkessége mögötti okok egyike a felsőoktatási rendszer és intézmények rugalmatlansága. Ha a járvány hatására felgyorsult digitalizációt a keretek rugalmasabbá tétele is követi, akkor különböző lehetséges irányok mutatkoznak a felsőoktatási intézmények számára. Ebből emelünk ki hármat az alábbiakban.

¹A jelentés az NKFIH által támogatott, „Az üzleti képzés jövője” (FK 127972) elnevezésű projekt keretében készült.

HÁROM LEHETSÉGES FEJLŐDÉSI ÚT TANÍTÁS ÉS TANULÁS KÉRDÉSÉBEN

Rugalmasság a
'házon belül'

Oktatási hálózatok
az egyes
felsőoktatási
intézmények körül

Hallgató-központú
oktatási hálózat
intézményi
lehorgonyzás
nélkül

Rugalmasság a 'házon belül'

Az egyik lehetséges megoldás a rugalmas tanulási környezet kihívására annak megvalósítása a felsőoktatási intézményen belül. Ebben az esetben az intézmények arra törekednek, hogy nagyon színes tartalmi palettával álljanak elő, amelyek új és személyre szabott curriculum-lehetőségekkel párosulnak. Itt a rugalmasság az adott intézményen belül marad, azaz a hallgatónak nagy szabadságuk van abban, hogy milyen módon és időben sajátítják el a szükséges tudást, végzik a feladatokat és gyűjtik a diplomához szükséges krediteket: mozoghatnak a kurzusok között, kialakíthatják a saját tanulási útjukat, saját maguk osztják be az idejüket és döntenek az intézményben töltött idejük hosszáról és mélységéről egy nagyon tág keretrendszeren belül.

Ez az irány jelentős megújulást követel a felsőoktatási intézményektől (és felerősítheti a versenyt) nemcsak a személyre-szabott tartalmak nyújtása kapcsán, hanem a sokféle különböző tanulási út adminisztrálása és menedzsmentje tekintetében is. Ugyanakkor ebben a működési módban a hallgató választ egy intézményt, és ott is marad a diplomaszerezésig, azaz az oktatási ökoszisztéma alapvető működési logikája változatlan marad. Emellett megmarad a felsőoktatás szocializációs szerepe is. Az oktatók számára ez a keretrendszer nem jelent teljes átalakulási kényszert, inkább specializálódás várható a különböző szerepek között – például tartalom-gyártó, vagy személyes mentor stb. Ebben a lehetséges jövőbeli működési módban a technológia szerepe támogató-kiegészítő jellegű: főleg a tudásátadás és személyre szabott visszajelzés megvalósításához kapcsolódik.

Oktatási hálózatok az egyes felsőoktatási intézmények körül

Egy másik lehetséges út is nyitva áll a felsőoktatási intézmények előtt, amennyiben hajlandóak kilépni a falaikon kívülre és szövetségeket építeni más felsőoktatási intézményekkel, független tartalomszolgáltatókkal és nem-oktatási szervezetekkel. Ez azt jelenti, hogy egyfelől maguk a felsőoktatási intézmények is fejleszhetnek új tartalmakat és személyre szabott curriculumokat, de ezek a saját fő profiljukhoz és erősségükhöz kötődnek. Másfelől azonban elismernek 'külső' teljesítményeket is, azaz kurzusokat, vizsgákat más intézményektől a saját hálózatukon belül. Ily módon a hallgatók a témák és kurzusok nagyon széles köréből választhatnak, amelyek mind hosszúságukat, mind mélységüket tekintve nagyon sokfélék. Ebben az esetben is van a hallgatónak egy 'alma matere', de a kapocs inkább a minősítésen és a kreditrendszeren keresztül erős, tartalmilag a hallgatók már egy hálózathoz kapcsolódnak. Így tehát a felsőoktatási intézmény marad a fő autoritás a tudás elismerésében és minősítésében (*certification of knowledge*). Ebben a rendszerben az oktatók szerepe sokkal inkább a személyes mentor, aki segítséget nyújt a hallgatónak nemcsak a kurzusok tartalmában való eligazodáshoz és a képességfejlesztéshez, hanem ennek a komplex rendszernek a döntési helyzeteihez is.

Ez a megoldás könnyen a felsőoktatási intézmények közötti növekvő specializálódáshoz vezethet (illetve, ami szintén fontos, hátrányba hozhat olyan tudományterületeket, amelyek kevésbé profitábilisak és/vagy jövőorientáltak). Továbbá ez az irány elősegítheti olyan jövőorientált és innovatív szervezetek és kezdeményezések előretörését, amelyek a nagy és lassú felsőoktatási intézményekkel szemben gyorsan tudják a tartalmaikat és profiljukat megújítani, a felmerülő igényekre szabni. A hálózati elrendeződés az infrastruktúrában is eredményezhet egyenetlenséget, hiszen a felsőoktatási intézmények a saját eszköz- és szoftver-rendszerüket a rugalmas és személyre szabott visszajelzésre optimalizálják, míg az új és még fejlesztés alatt álló technológiák (pl. VR) a hálózat más szervezeteinél jelenhetnek meg kísérleti jelleggel. Ebben az elrendeződésben a felsőoktatási intézmények szocializációs szerepe megmarad ugyan, de a hatásuk és befolyásuk a hálózat tagjaival közös lesz, nem egyedüli.

Hallgató-központú oktatási hálózat intézményi lehorgonyzás nélkül

A legrugalmasabb keret egy olyan oktatási ökoszisztéma, ahol a hallgató már nincs lehorgonyozva egyetlen intézményhez sem a tanulmányai alatt. Ebben az esetben a felsőoktatási intézmények és független szervezetek kiterjedt hálózatáról beszélünk, amelyek oktatási tartalmakat és képességfejlesztést kínálnak. A hallgatók szabadon választhatnak a számtalan lehetőség közül, amelyek a rövid előadásoktól a komplex tanúsítvány-programokig mindenre kiterjednek. Éppen ezért itt a hallgatók nem is diplomaszerezésre törekednek, hanem arra, hogy egy 'portfóliót' építsenek, amely mutatja az általuk elvégzett modulokat és programokat, az elkészített feladataikat, és a minősítéseiket. Ebben az elrendeződésben a felsőoktatási intézmények elvesztik az akkreditációs és minősítő monopóliumukat. Emellett az 'anya-intézmény' hiánya a felsőoktatási intézmények identitás-formáló és szocializáló szerepét is háttérbe szorítja. Egy további következménye egy ilyen rendszernek, hogy megjelenik az igény olyan közvetítő vagy 'fordító' intézményekre, amelyek mind a hallgatóknak, mind a munkaerőpiaci szereplőknek segítenek a különböző modulok és programok értékelésében és validálásában, összekötve a kínálatot és a keresletet.

Ez a fajta rugalmas hálózat a legalkalmasabb rendszer a gyorsan változó környezethez való gyors és hatékony alkalmazkodásra, valamint a mindig friss tudás és fejlesztés rendelkezésre bocsátására. Ugyanakkor hatalmas kihívás a felsőoktatási intézményeknek megtalálni a helyüket és szerepüket egy ilyen működési környezetben: mi lehet az a hozzáadott érték, egyedi sajátosság, amit csak ők tudnak ajánlani? Tekintve a felhalmozott óriási diszciplináris tudást és évszázados tapasztalatot az oktatás és képességfejlesztés terén, a felsőoktatási intézmények értékes és versenyképes szereplői lehetnek ezeknek a hálózatoknak – ha jelentős energiát fektetnek abba, hogy felzárkózzanak rugalmasságban és hallgató-centrikusságban.

Ha az oktatók szerepét tekintjük ebben a környezetben, az látható, hogy jelentősen eltér a jelen helyzettől, azaz a tudásátadó szereptől, amihez minimális konzultálás társul. Ebben a helyzetben az oktatók sokkal inkább 'tudás-bróker' és személyes mentor szerepben jelennek meg. Az további kérdés, hogy vajon az oktatók is a hallgatókéhoz hasonló szabadsággal bírnak-e a rendszerben, vagy le vannak horgonyozva egy-egy intézményhez. Ha pedig rugalmasan mozoghatnak a hálózaton belül, akkor felmerül a kérdés, hogy továbbra is oktatók maradnak-e, vagy 'tanulási coach'-okká, személyes mentorokká, program-koordinátorokká vagy kurzus-dizájnerekké válnak-e.